

Aihe KAA 5/2018 vp Asiantuntijalausunto

Asia: KAA 5/2018 vp Maksuton toisen asteen koulutus kaikille

<https://www.eduskunta.fi/valtiopaivaasiakirjat/KAA+5/2018>

Aika: Sivistysvaliokunta keskiviikko 16.01.2019 klo 11:30

Pelastakaa Lapset kiittää sivistysvaliokuntaa mahdollisuudesta toimittaa asiantuntijalausunto ja tulla kuulluksi **Maksuton toisen asteen koulutus kaikille -kansalaisaloitteen** käsittelyn yhteydessä.

Pelastakaa Lapset on tyytyväinen, että eduskunta on ottanut kansalaisaloitteen käsiteltäväksi ja että jo ennen 16.1.2018 sivistysvaliokunnan käsittelyä nykyinen hallitus on tehnyt kaksi taustaselvitystä¹ nykytilanteesta sekä korjaavana toimenpiteenä päättänyt jo tällä hallituskaudella myöntää vähävaraisten perheiden nuorille oppimateriaalitukea.²

Pelastakaa Lapset laati Maksuton toisen asteen koulutus kaikille –kansalaisaloitteen ja aloitti siihen liittyvän kampanjoinnin yhdessä Suomen Lukiolaisten Liiton, Suomen Ammattiin Opiskelevien Liiton SAKKI ry:n, Suomen Opiskelija-Allianssin Osku ry:n, Suomen nuorisoyhteistyö - Allianssin, Finlands Svenska Skolungdomsförbundet rf:n ja Nuorten mielenterveysseura Yeesin kanssa.

Kansalaisaloitetta tuki alusta alkaen myös Suomen Vanhempainliitto, ja kampanjoinnin aikana aloitetta ryhtyivät kannattamaan lukuisat muut järjestöt, kuten Lastensuojelun Keskusliitto, Mannerheimin Lastensuojeluliitto sekä Kuluttajaparlamentin 26 jäsenjärjestöä (Kannanotto: Toisen asteen koulutus maksuttomaksi 20.11.2018³).

Pelastakaa Lapset vaatii, että

- laaditaan perusteellinen selvitys ja ryhdytään tarvittaviin toimenpiteisiin ja lakiuudistuksiin lukio- ja ammatillisten opintojen maksullisuuden poistamiseksi.
- ennen päätöstä ja lainsäädäntömuutoksia maksuttoman toisen asteen järjestämisestä tehdään huolellinen lapsivaikutusten ennakoarviointi, jotta tulee otetuksi huomioon päätöksen vaikutukset haavoittavassa asemassa oleviin lapsiin ja heidän perheisiinsä.
- varmistetaan kaikin tavoin, että seuraavalla hallituskaudella tehdään kestäviä ja pitkän aikavälin päätöksiä toisen asteen koulutuksen maksuttomuudesta.

¹ <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/160739/okm21.pdf>
https://www.oph.fi/download/189133_toisen_asteen_koulutuskustannuksia_koskeva_selvitys.pdf

² https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Mietinto/Sivut/SiVM_11+2018.aspx
https://minedu.fi/artikkeli/-/asset_publisher/pienituloisten-perheiden-opiskelijoille-oppimateriaalilisa-kulttuurirahoituksen-vos-uudistus-kaynnistetaan-saamelaismuseo-siidan-tiloja-laajennetaan

³ https://www.kuluttajaliitto.fi/wp-content/uploads/2018/11/Kuluttajaparlamentti2018_Toisen-asteen-koulutus-maksuttomaksi.pdf

YK:n lapsen oikeuksien sopimus⁴ ja Suomen perustuslaki⁵ turvaavat jokaisen lapsen oikeuden koulutukseen varattomuuden sitä estämättä. Lukion ja toisen asteen ammatilliset kustannukset ovat kuitenkin tällä hetkellä monille nuorille ja heidän perheilleen kohtuuttoman kalliita. Suomen Lukiolaisten Liiton (SLL) arvion mukaan lukion kustannukset ovat noin 2600 euroa, kun taas ammatillisen toisen asteen koulutuksen kustannukset vaihtelevat ala- ja oppilaitoskohtaisesti merkittävästi.

Nykytilanteessa kertyvät toisen asteen opintojen kustannukset asettavat perheet ja lapset eriarvoiseen asemaan taloudellisten tekijöiden perusteella. **Pelastakaa Lasten selvityksen⁶ mukaan lähes 60 % vastanneista nuorista koki, että toisen asteen kustannukset ovat aiheuttaneet heille tai heidän perheelleen taloudellisia haasteita joko hieman tai suuresti.⁷**

Opetushallituksen selvityksen (2018)⁸ mukaan jopa kolmanneksella lukiolaisten perheistä on haasteita selviytyä taloudellisesti opintojen kustannuksista. Vuoden 2017 Nuorisobarometristä⁹ selviää, että taloudelliset syyt vaikuttavat esimerkiksi nuorten tekemiin opiskelupaikkapäätöksiin tai saavat heidät viivyttämään valmistumistaan. Nuorista 17 % kertoo karsineensa opiskeluvaihtoehtojaan rahanpuutteen vuoksi, ja ilman tutkintoa tai opiskelupaikkaa olevista nuorista lähes puolet on joutunut karsimaan opintojaan tai luopumaan niistä rahanpuutteen takia.

Perusateen varaan jääneiden nuorten osaaminen ei riitä nykyisillä työmarkkinoilla

Toisen asteen tutkinto on yksi tärkeimmistä syrjäytymistä ehkäisevistä tekijöistä¹⁰. Silti suomalaisista nuorista peräti 15 prosenttia ei ole suorittanut toisen asteen tutkintoa 25 ikävuoteen mennessä¹¹. Edelleen jokaisesta ikäluokasta noin 10 000 nuoren opinnot päättyvät peruskouluun.¹² Koulutus myös periytyy: vanhempien koulutustaustalla on myönteinen vaikutus lastensa valintoihin myös toiselle asteelle hakeutumisessa¹³.

Tilastokeskuksen vuoden 2016 koulutustilastojen mukaan vuoden kuluttua valmistumisesta toisen asteen ammatillisen koulutuksen suorittaneista työssä oli 65 prosenttia.¹⁴ Peruskoulun varaan

⁴ <https://www.lapsenoikeudet.fi/lapsen-oikeuksien-sopimus/sopimuksen-yleisperiaatteet/yhdenvertaisuus-ja-syrjinnan-kielto/>

⁵ 16 § Sivistykselliset oikeudet Jokaisella on oikeus maksuttomaan perusopetukseen. Oppivelvollisuudesta säädetään lailla. **Julkisen vallan on turvattava, sen mukaan kuin lailla tarkemmin säädetään, jokaiselle yhtäläinen mahdollisuus saada kykijensä ja erityisten tarpeidensa mukaisesti myös muuta kuin perusopetusta sekä kehittää itseään varattomuuden sitä estämättä.** Tieteen, taiteen ja ylimmän opetuksen vapaus on turvattu.

⁶ Maksuton toinen aste on monille liian kallis – Selvitys toisen asteen opintojen kustannuksista. Pelastakaa Lapset 2017: www.bit.ly/maksuton2aste-selvitys

⁷ Pelastakaa Lapset avustaa vähävaraisten perheiden lapsia oppimateriaalituella Eväitä Elämälle -ohjelman kautta. Esimerkiksi vuonna 2017 oppimateriaalitukea myönnettiin 200 258 euron edestä yhteensä 666 lukio- ja ammatillisessa koulutuksessa opiskelevalle vähävaraisen perheen lapselle.

⁸ Toisen asteen koulutuskustannuksia koskeva selvitys. Opetushallitus 2018. https://www.oph.fi/download/189133_toisen_asteen_koulutuskustannuksia_koskeva_selvitys.pdf

⁹ Nuorisobarometri 2017 - Opin polut ja pientareet. Elina Pekkarinen ja Sami Myllykoski (toim.) https://tietoanuorista.fi/wp-content/uploads/2018/03/Nuorisobarometri_2017_WEB.pdf

¹⁰ Syrjäytymisen hinta - case investoinnin kattavuuslaskelmasta. Petri Hilli, Timo Ståhl, Marko Merikukka & Tiina Ristikari 2018. <https://thl.fi/fi/-/nuorten-syrjailyminen-kay-myos-yhteiskunnalle-kalliiksi>

¹¹ <https://www.uusisuomi.fi/kotimaa/231007-suomen-nuorista-15-jaa-peruskoulutasolle-tutkijat-ehdottavat-nyt-isoa-koetta>

¹² <https://www.talouselama.fi/uutiset/joka-neljas-vuosi-tyottomana-sak-pelkka-peruskoulu-antaa-kehnot-evaat-tyollistymiseen/f93ed562-026f-36a1-a0d9-bc4b7c95a2f5>

¹³ Education at a glance. OECD 2017. <http://www.oecd.org/education/education-at-a-glance-19991487.htm> Tiivistelmä Suomen tuloksista OKM:n sivuilla: https://minedu.fi/artikkeli/-/asset_publisher/oecd-suomi-tilastokarjessa-koulutuksen-rahoituksessa-jaljessa-varhaiskasvatuksessa-ja-koulutustasossa

<http://www.stat.fi/tietotrendit/artikkelit/2016/vanhempien-koulutus-vaikuttaa-lasten-valintoihin/>

¹⁴ https://www.stat.fi/til/sijk/2016/sijk_2016_2018-01-25_tie_001_fi.html

jääneiden nuorten työllistymisnäkyvät ovat merkittävästi tutkinnon suorittaneita heikommat: Vuoden 1987 jälkeen on Suomessa kadonnut yli 600 000 työpaikkaa, joihin on aiemmin riittänyt pelkkä peruskoulutus. Perusasteen työpaikoista on jäljellä noin 30 prosenttia. Näiden työpaikkojen huomattava häviäminen on vienyt peruskoulun varaan jääneiltä nuorilta niin työllistymisen kuin myös työllisenä pysymisen mahdollisuudet. Heidän osaamisensa ei riitä nykypäivän työmarkkinoilla.¹⁵

SAK:n tilastotutkimuksen mukaan peruskoulun suorittaneiden nuorten mahdollisuudet työllistyä jäävät ensimmäisenä työttömyysvuonna 15 prosentin tuntumaan. Pelkän peruskoulun käyneet ovat töissä vain puolet työiästään ja ovat joka neljäs vuosi työttömänä. Peruskoulun varaan jääneille kertyy työkäisinä keskimäärin lähes kahdeksan työttömyysvuotta.¹⁶

Perusteellisen lapsivaikutusten arvioinnin tulee ohjata päätöstä maksuttomuuteen siirtymiseksi

Kansalaisaloitteessa vaadimme, että **eduskunta laatii perusteellisen selvityksen ja ryhtyy tarvittaviin toimenpiteisiin ja lakiuudistuksiin lukio- ja ammatillisten opintojen maksullisuuden poistamiseksi.**

Toisen asteen opintoihin liittyen on tehty vuoden 2018 alussa kaksi selvitystä: Opetushallituksen selvitys (2018¹⁷) ja Opetus- ja kulttuuriministeriön selvitys (2018)¹⁸. Nämä selvitykset eivät kuitenkaan vastaa riittävästi kansalaisaloitteen vaatimiin kysymyksiin koskien toisen asteen maksuttomuuteen siirtymisen kustannuksia, erilaisia ratkaisumalleja sekä erilaisten lasten huomioimista muutoksen yhteydessä.

Selvityksessä tulee huomioida, että vammaisella ja muulla erityistä tukea tarvitsevalla oppilaalla on perusopetuslaissa oikeus saada maksutta opetukseen osallistumisen edellyttämät tulkitsemis- ja avustajapalvelut, muut opetuspalvelut ja erityiset apuvälineet. Tämän oikeuden tulee koskea myös toista astetta.

Nykyinen hallitus on sitoutunut hallitusohjelmassaan lapsivaikutusten arviointiin. Suositamme siksi, että **ennen päätöstä ja lainsäädäntömuutoksia maksuttoman toisen asteen järjestämisestä tulee tehdä huolellinen lapsivaikutusten ennakkoarviointi.** Näin varmistuu myös se, että uudistusta tehtäessä **otetaan etukäteen huomioon sen vaikutukset myös haavoittavassa asemassa oleviin lapsiin ja heidän perheisiinsä.**

Suomi on sitoutunut YK:n lapsen oikeuksien sopimukseen ja YK:n taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskevaan kansainväliseen yleissopimukseen, ja niiden veloitteet tulee ottaa huomioon lapsivaikutuksia ennalta arvioitaessa, selvitystä ja sen mukaisia toimenpiteitä tehtäessä.

Toisen asteen maksuttomuudesta on säädettävä lailla

Pelastakaa Lapset vaatii eduskuntaa **säätämään lailla toisen asteen opintojen maksuttomuudesta, jotta jokaisen lapsen oikeus koulutukseen toteutuisi yhdenvertaisesti.** Universaali ratkaisu maksuttomasta toisen asteen koulutuksesta on kattavin ja paras keino koulutuksellisen yhdenvertaisuuden toteuttamiseksi tietyille lapsiryhmille tai vähävaraisille perheille rajattujen tukimuotojen sijaan.

¹⁵ <http://www.polkuajatyohon.fi/peruskoulun-varassa-olevien-synkka-todellisuus/>

¹⁶ <https://www.talouselama.fi/uutiset/joka-neljas-vuosi-tyottomana-sak-pelkka-peruskoulu-antaa-kehnot-evaatyollistymiseen/f93ed562-026f-36a1-a0d9-bc4b7c95a2f5>

¹⁷Toisen asteen koulutuskustannuksia koskeva selvitys. Opetushallitus 2018.

http://www.oph.fi/download/189133_toisen_asteen_koulutuskustannuksia_koskeva_selvitys.pdf

¹⁸ Toisen asteen koulutuksen kustannukset opiskelijoille – vaihtoehtoja kustannusten pienentämiseksi. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2018:21. <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/160739/okm21.pdf>

YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen yleiskommentti (Nro: 19 2016¹⁹) julkisesta budjetoinnista lasten oikeuksien toteuttamiseksi (artikla 4) ohjeistaa sopimuksen ratifioineita valtioita ryhtymään kaikkiin mahdollisiin toimiin, jotta lainsäädäntö, politiikat ja ohjelmat eivät vahingoita haavoittavassa asemassa olevien lasten oikeuksien toteutumista. Yleiskommentissa korostetaan, että **lasten oikeuksien asettaminen etusijalle kansallisessa budjetoinnissa ei pelkästään edistä oikeuksien toteutumista vaan sillä on pitkäkestoisia myönteisiä vaikutuksia talouskasvuun, kestäväan ja osallistavaan kehitykseen ja sosiaaliseen yhteenkuuluvuuteen.**

Euroopan komission suositus Investoidaan lapsiin – murretaan huono-osaisuuden kierre (2013²⁰) ohjeistaa jäsenvaltioita vahvistamaan yhdenvertaisuutta edistävää lainsäädäntöä sekä laatimaan ja panemaan täytäntöön kattavaa ennaltaehkäisevää politiikkaa koulunkäynnin keskeyttämisen vähentämiseksi ja erityisesti riskiryhmissä olevien lasten huomioimiseksi, jotta kaikkien oppijoiden perusoikeus saada laadukasta koulutusta toteutuu.

Nuoren tulisi voida keskittyä opintoihinsa ja panostaa koulutukseensa täysipainoisesti. YK:n lapsen oikeuksien sopimuksessa (artikla 31) tunnustetaan myös jokaisen lapsen oikeus lepoon ja vapaa-aikaan. **Alaikäisen nuoren ei tule täysipäiväisen opiskelun lisäksi tehdä kohtuuttomasti töitä voidakseen kustantaa opintonsa toisella asteella.** Opiskelijoille maksuton toisen asteen koulutus tukisi vähävaraisten perheiden lasten mahdollisuutta keskittyä opintoihinsa.

Maksuttomuuteen siirtymistä tulee systemaattisesti jatkaa seuraavalla hallituskaudella

Maksuton toinen aste kaikille -kansalaisaloitteen allekirjoitti määräaikaan mennessä 53 098 suomalaista. Monille juuri 18 vuotta täyttäneille nuorille aloite oli heidän ensimmäinen vaikuttamisen mahdollisuutensa täysi-ikäisenä, ja useat heistä jakoivat tästä kokemuksestaan iloa muun muassa sosiaalisessa mediassa. Pelastakaa Lapset sai myös kampanjan aikana paljon yhteydenottoja, joissa perheet jakoivat vaikeita kokemuksiaan.

Kansalaisaloitteen allekirjoittajina oli laaja kirjo eri taustoista tulevia eri sukupolvia edustavia suomalaisia. Heitä kaikkia yhdisti tahto taata kaikille nuorille yhdenvertaiset mahdollisuudet toisen asteen opintoihin. Lisäksi kumppanijärjestöjen kautta aloitetta tuki suuri määrä opiskelevia ja opintoihin hakeutumassa olevia nuoria.

Tämä laajan, myös haastavaa arkea elävien vähävaraisten lapsiperheiden, tuen saanut kansalaisaloite on edennyt vasta eduskuntakauden lopulla. Pysyvän muutoksen aikaan saaminen vaatii nyt sitä, että aloitteen vaatimukset siirtyvät tänä vuonna aloittavan uuden hallituksen vastuulle.

Pelastakaa Lapset vaatii, että varmistetaan kaikin tavoin, että seuraavalla hallituskaudella tehdään pitkäkestoiset päätökset koulutuksen maksuttomuudesta niin ammatillisessa koulutuksessa kuin lukio-opinnoissa.

Helsingissä 16.1.2019

Pelastakaa Lapset ry

Hanna Markkula-Kivisilta
pääsihteeri

Riitta Hyytinen
johtaja, kotimaan ohjelma

¹⁹ http://lapsiasia.fi/wp-content/uploads/2015/03/CRC_C_GC_19_julkaisu.pdf

²⁰ <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2013:059:0005:0016:FI:PDF>